

A pápaság és Magyarország – válságok és megoldások –

BEVEZETŐ

Balogh Margit

tudományos főmunkatárs,
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
balogh.margit@btk.mta.hu

A *Magyar Tudomány* e számának egyháztörténeti blokkja a pápaság múltjával, pontosabban annak egyes epizódjaival foglalkozik a középkortól a 20. századig. Mégpedig döntően olyan témákkal, amelyek kötődnek a hazai katolikus egyház múltjához is. Hogy miért éppen most? A katolikus egyház története az emberiség történetének fontos része, amely – világnézettől függetlenül – nem lehet érdektelen az európai és egyetemes kultúrában járatos ember számára. A Vatikánra különösen nagy figyelem hárult az elmúlt néhány évben, főleg II. János Pál pápa halála után. Idén februárban pedig XVI. Benedek lemondása került a közérdeklődés homlokterébe. Korábban alig, az ókori esetekkel együtt is csupán ötször történt ilyen a katolikus egyház két évezredes történetében. Joggal tehető fel a kérdés: vajon mi húzódik meg a lemondás hátterében?

Aki az elmúlt időszakban figyelemmel kísérte a vatikáni pápai szertartások és a külföldi apostoli látogatások televíziós közvetítéseit vagy csupán az ezekről szóló hírösszefoglalókat, jól érzékelhette, hogy az áprilisban 86. életévét betöltő Ratzinger pápa állóképessége, fizikai és beszédereje az elmúlt egy esztendőben jelentősen romlott. 2013. február 11-i hivatalos lemondónyilatkozatában is így fogalmazott: „*vires meas ingravescente aetate non iam aptas esse ad munus Petrinum aequae administrandum*” (erőm, előrehaladt korom miatt nem vagyok megfelelő a péteri szolgálat ellátására). Maga a római pápa csupán *ennyivel* indokolta megrázó döntését: „római püspökségről, Péter utódjának hivataláról lemondok, és február 28-án 20 órától a római püspöki székhely, Szent Péter széke üres...” Eredje megfogalmazásának nyilvános „megvallása” és az ebből fakadó következtetések levonása beleillik egész életének gondolkodásmódjába és a szent péteri szolgálatról vallott felfogásába. Egy újságírói kérdésre 2010-ben így válaszolt: „Ha egy pápa arra a megállapításra jut, hogy fizikailag, pszichikailag és szellemileg nem tudja már ellátni a rábízott szolgálatot, akkor joga és bizonyos körülmények közt egyenesen kötelessége, hogy lemondjon.”

Döntésével II. János Pál pápa „átmenetinek” szánt utóda rácsfolt azokra, akik szerint csak teológusként volt mindig a maga ura, de pápaként nem.

Talán a német XVI. Benedek pontifikátusának befejeztével zárult le valójában a lengyel II. János Pál pápasága. Amit utóbbi vállalt élete utolsó éveiben, vagyis hogy súlyos egészségi állapota miatt nem mondott le, hanem az egyházkormányzat terheit munkatársaira ruházta, és ő maga a fizikai szenvedés keresztényi („*karizmatikus*”) megélésébe és az imádságba vonult vissza, azt egy nagyhatású – mind a nem hívők, mind különböző vallású hívők, főként pedig a keresztények által már életében és halála után még inkább („*Santo subito!*”) szentnek tartott – ember megtehetette. Valószínűleg jól érzékelte a most lemondott katolikus egyházfő, hogy az ő útja nem ez...

A sajtó, a média – amelynek II. Vatikáni Zsinat alatti szerepéről a római papságnak tartott utolsó, mintegy 46 perces előadásában XVI. Benedek pápa részletesen, vallomásszerűen beszélt – sokféle ügyet hozott felszínre, amelyek a katolikus egyházfő lemondásához vezethettek. Amikor kirobbant az ún. *Vatileaks-botrány* – vagyis súlyos visszasságokra derült fény a vatikáni bankban és a kúriában egyaránt –, és kitudódott, hogy a terhelő iratokat XVI. Benedek komornyikja, Paolo Gabriele tulajdonította el, a pápa háromtagú bíborosi bizottságot állított fel „senkire és semmire sem tekintettel”. A három tekintélyes bíboros – Jozef Tomko, Salvatore Di Giorgi, Julian Herranz – jelentését 2012. december 17-én adta át XVI. Benedeknek, akit a beszámoló tartalma mélységesen megdöbbenített (*Der Spiegel*, 2013. február 8.). Úgy döntött, hogy a szöveget nem hozza nyilvánosságra, de utódjának átadja. Paolo Gabriele élet eközben tizennyolc hónapos börtönre

ítélték, de a pápa kegyelemben részesítette. Hogy a lemondás összefügg-e a botrányval, azt hivatalosan nem erősítették meg. A pápa már hónapokkal korábban tudatta bátyjával visszavonulási szándékát, míg Peter Seewald újságírónak hetekkel korábban ezt mondta: „Tölem már nem lehet semmit sem elvárni. Öregember vagyok, és erőm elhagy.” Mégis valószínű, hogy a vatikáni állapotok megerősítették elhatározásában. Egy kúriai nyilatkozat szerint a pápa így fogalmazott: „Vagy megy Tarsicio Bertone bíboros államtitkár másokkal együtt, vagy én megyek” (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2013. február 21.). Bertone nem ment, legalábbis önként nem – de azzal, hogy XVI. Benedek lemondott, mennie kell neki is, mert a lemondással automatikusan megszűnik az összes pápai hivatalnok mandátuma. XVI. Benedek tehát a teljes vezérkart „felmentette” lépésével. Ez volt-e a célja, és ha igen, lett volna-e más eszköze elérni ezt? Sok a találgatás, a bizonytalanság.

Ami tény: a pápa lemondott (vagy ahogy Szörényi László egyik szellemes elemzésében írja: inkább felmondott). Ez szolgált alkalmat arra, hogy a mostani lapszám a katolikus egyház történetére, a pápaság és a magyar egyház kapcsolatának egyes csomópontjaira tekintsen vissza.

A jelen elemzése viszont nem a történelem feladata – annál inkább a múlté. A tanulmányok ennek megfelelően párhuzamokat, példákat mutatnak be. Olyan történelmi helyzeteket, amikor a maihoz hasonló – vagy éppenséggel gyökeresen eltérő – válságos helyzetek adódtak a katolikus egyház történetében. Ami közös bennük, az két tényező. Az egyik, hogy mindezek mélyen érintették a katolikus közösség egészét. A másik pedig – azt gondoljuk, egy hazai fo-

lyóirat esetében ez természetes –, hogy kiemelt figyelmet szentelünk a magyar egyházhoz kötődő témáknak. Olyan példákat kerestünk a múltból, amikor a nemzeti egyház történései erősen befolyásolták a teljes katolikus egyház sorsát, illetve amikor a pápai kúriában valamilyen oknál fogva a magyarországi viszonyok kerültek előtérbe. E gon-

dolatok jegyében kívánjuk az olvasóknak, hogy a múlt búvárlása egyaránt hasznos és érdekes legyen számukra.

Murga – Tihany, 2013. március 3.

Kulcsszavak: *katolikus egyháztörténet, pápai lemondás, válság, magyar katolikus egyház*

V. CELESZTIN, AZ „ANGYALI PÁPA”

Nemes Gábor

levéltáros,
Egyházmegyei Levéltár, Győr
nemesgabor@vipmail.hu

1294. július 28-án az Abruzzo zord hegyei által körülölelt L'Aquila városa ujjongva fogadott egy számárháton érkező agg remetét, akit nemrég a bíborosok kollégiuma pápává választott. Akkor még valószínűleg senki sem gondolta, hogy pontifikátusának nem halála, hanem lemondása vet majd véget.

Pietro Angelerio – vagy, ahogy később nevezték: Pietro da Morrone – valószínűleg 1209 és 1215 között egy tizenkét gyermekes parasztcsalád tizenegyedik gyermekeként látta meg a napvilágot. Születési helye pontosan nem ismert, egyes vélemények szerint Abruzzóból származott, mások szerint Molise régió Isernia vagy Sant'Angelo Limosano városából. 1230 körül Faifoli monostorában lépett be a bencés rendbe, majd néhány év múlva pappá szentelték, de már akkor engedélyt kért a remeteéletre. Első szentmiséjét a legenda szerint Rómában, a Gianicolo dombon fekvő San Pietro in Montorio templomban mutatta be, mely ma, az Örök Városba látogatók számára elsősorban Bramante bámulatos Tempiettójáról ismert. 1235 körül a Porrara-hegy egyik barlangjába húzódott vissza, majd 1240 körül a Morrone-hegyen, 1246 körül pedig a Majella-hegységben keresett menedéket a világ zaja elől. Példaképének Keresztelő Szent Jánost tekintette, ezért rongyos ruhákban járt, testét láncokkal kínozták,

és gyakran csak kenyeret és vizet vett magához. A nap nagy részét imával és munkával töltötte.

Hamarosan számos követője akadt, akiket egy idő után konventekbe szerveztek, amelyek együttesen tették ki Szent Damján remetéinek szerzetesi kongregációját. A rendet először 1264-ben IV. Orbán pápa ismerete el, majd 1275-ben X. Gergelytől – akit a derék remete Lyonban, az egyetemes zsinaton keresett fel – kiváltságot kapott. A remeteközösség élére, ciszterci mintára generális apátot neveztek ki meghatározott időre, mely tisztelet 1286-ig időnként Pietro is betöltötte. Remetei nyugalmból egy váratlan történelmi helyzet zökkenetét okozta.

1292. április 4-én elhunyt IV. Miklós pápa. A konklávé azonban – melyet Rómából a nagy hőség, a pestisjárvány és utcai zavargások miatt 1293 októberében Perugiaába helyeztek át – az Orsini és a Colonna családok nevével fémjelzett pártok közötti küzdelem miatt igencsak elhúzódott: a tizenkét tagból álló, fele-fele arányban megosztott bíborosi testület nem tudott az új pápa személyét illetően döntésre jutni.

A hosszúra nyúló székiüresedés sokak számára tarthatatlanná vált. II. Károly nápolyi király és fia, Martell Károly (Károly Róbert magyar király apja) – akik az aragóniaiakkal Szicília birtoklásáról kötött megállapodásuk